

אל תפן אל מנחתם

מים ראשונים: כבר הקדשנו דף לנושא לא חמור אחד מהם נשאתי שבפסוק שלהלן. הפעם נרצה להתעכב על דברי משה בפסוק: "אל תפן אל מנחתם". מאיזו מנחה של דתן ואבירים חושש משה ומבקש שהקב"ה לא ישעה אליה? מה פשר חשש זה? האם נהג כהוגן? האם היה בטענות דתן ואבירים דבר מה שגרם למשה לפנות לקב"ה בבקשה מיוחדת זו?

ויחור למשה מאד ויאמר אל ה' אל תפן אל מנחתם לא חמור אחד מהם נשאתי ולא הרעתי את אחד מהם: (במדבר טז טו).¹

במדבר רבה יח' – מנחת התמיד

"אל תפן אל מנחתם" ... היה צריך למקרא לומר: אל תפן אל עבודתם, מהו אל מנחתם?² כך אמר משה לפני הקב"ה: ריבונו של עולם, יודע אני שיש לאלו חלק באותה מנחה שהקריבו, שנאמר: "מלבד עולת התמיד ומנחתה", והיתה של כל ישראל קריבה.³ הואיל ופירשו אלו מבניך, אל תסתכל בחלקם תניחנו האש ואל תאכלנה.⁴

פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) במדבר פרשת קרח – לא לרצון

ויחור למשה מאד ויאמר אל ה' אל תפן אל מנחתם. שלא יקבל מנחתם לרצון.⁵

מדרש תנחומא (בובר) פרשת קרח – אל תקבלם בתשובה

ויאמר אל ה' אל תפן אל מנחתם – אל תקבלם בתשובה.⁶

¹ מפרש רש"י: "ויחור למשה מאד – נצטער עד למאוד". מדוע? משום "שכבר היה סורחן רביעי בידם" אומר מדרש תנחומא. אך מפשט המקרא נראה משום שתקפו אותו אישית ואמרו לו: "כי תשתרר עלינו גם השתרר". הראיה, שמשה צריך להצטדק ולומר: "לא חמור אחד מהם נשאתי ולא הרעותי אחד מהם". ולהלן נראה שלמשה חרה מאד על כך שבניגוד לקרח ועדתו שמנהלים אותו דיאלוג כלשהו, דתן ואבירים מטיחים בו אשמות ואינם מנהלים שום דיאלוג. ועד כדי כך חרה למשה עד שאין הוא רוצה או יכול לומר זאת ישירות לחולקים עליו (כפי שהוא אומר לקרח ועדתו בפסוק הסמוך) והוא אומר זאת לפני הקב"ה! כאילו גם בפניו הוא צריך להצטדק ולבקש שלא יפנה למנחתם של דתן ואבירים. מה היא "מנחה" זו שממנה חושש משה? על מה ילך הוא מבקש מהקב"ה שלא ישעה לה?

² עפ"י פרשני המדרש כאן, "עבודתם" היא הקטורת שמובאת מכספי הציבור ו"מנחתם" היא כפשוטה – קרבן מנחה, המנחה שנלווית לקרבן התמיד. שלושתם יום יום במשכן. אבל להלן נראה מדרשים ופרשנים שסבורים ש"מנחתם" היא הקטורת.

³ קשה לדעת לאיזה פסוק בדיוק מכוון כאן הדרשן, שהרי הביטוי "מלבד עולת התמיד ומנחתה" (או מנחתו) חוזר מספר פעמים בפרשת הקרבנות בפרשת פנחס, כמעט בקרבנות כל חג. אבל הכוונה כאן היא במה שמסיים הדרשן שכל ישראל יש להם חלק בקרבנות הציבור, תמידים ומוספי החג, מכח תרומת השקלים (מסכת שקלים פרק ד משנה א) וממילא גם לדתן ואבירים. ועפ"י רש"י שנראה להלן שמפרש: "אל תפן אל מנחתם – הקטרת שהם מקריבים לפניך מחר", הכוונה (גם) לקרח ועדתו.

⁴ משה מבקש שלא יהיה לדתן ואבירים (ולקרח ועדתו) חלק בקרבן הציבור משום שהם פרשו מהציבור "הואיל ופירשו אלו מבניך". מי שנוקט במחלוקת ומפלג את הציבור – הוציא עצמו מהכלל ואין לו חלק בקרבן הציבור. משה שלא נטל כלום מהציבור, מבקש מהקב"ה שלא יתחשב בחלק שיש לדתן ואבירים ועדתו בקרבן הציבור (התמיד). אך האם זו טענה צודקת? האם מי שמעליל על משהו אחר, על עובד ציבור בפרט, שהוא מועיל בשליחותו, משתרר ונוטל מכספי הציבור וכו', האם אדם כזה מאבד את חלקו בציבור? כך או כך, שימו לב לדקות לשון המדרש "אל תסתכל בחלקם תניחנו האש ואל תאכלנה". יש להם חלק שעולה למזבח, אבל לא יעלה באש לריח ניחוח. בדרך זו של במדבר רבה הולכים מדרשים רבים כמו תנחומא על אתר, מדרש אגדה בובר ועוד.

⁵ פסיקתא זוטרתא, בדומה לרש"י להלן (שניהם מאותה תקופה מאה 11 זה ביוון וזה בצרפת), מדגיש את המילה "לרצון", מונח שמלווה הרבה את מעשה הקרבנות לטוב או לרע. ראו תוכחת ירמיהו ו כ: " ... עלותיכם לא לרצון וזבחיכם לא ערבו לי". וכבר בתורה ויקרא כב כ: "כל אשר בו מום לא תקריבו פי לא לרצון יהיה לכם". ומנגד, לחיוב, בתורה ויקרא כב כט: "וכי תזבחו זבח תודה לה' לרצונכם תזבחו". ובנביא, ישעיהו נו ז: " ... עולותיכם וזבחיכם לרצון על מזבחי פי בתי בית תפלה יקרא לכל העמים". ומכאן לסדר תפילותינו, תהלים יט טו: "יהיו לרצון אקרי פי והגיון לפי לפניך ה' צורי וגאלי". סוף דבר, משה לא יכול לבטל את חלקם של דתן ואבירים בקרבנות הציבור (תמיד ומוספים), אבל מבקש שחלקם לא יהיה לרצון כיוון שפרשו מהציבור, כפי שציין מדרש במדבר רבה לעיל ובעקבותיו מדרשים ופרשנים אחרים. וגם על כך, ניתן לחזור ולשאול אם נהג משה כהוגן ואם בקשה זו 'תופסת' (בפרט אם אמנם הייתה כאן התקפה אישית על משה)?

⁶ כאן עושה המדרש צעד גדול נוסף. משה מבקש מהקב"ה לנעול שערי תשובה בפני דתן ואבירים. את תשובתו של קין קיבל הקב"ה, את תשובתם של אחאב, של מנשה, של אנשי נינוה, ענתות ועוד ועוד רשעים קיבל הקב"ה, כי "גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד" (פסיקתא דרב כהנא פיסקא כד – שובה). אז למה לא דתן ואבירים? אולי בכ"ז יעשו תשובה. והרי משה הולך אליהם ומוחל על כבודו וכבר שבחו אותו המדרשים על כך (סנהדרין קי א, במדבר רבה יח ב)! היא הנותנת, אומר מדרש ילמדנו בפרשה, שמשה הלך אליהם והם החציפו כנגדו: "אמר משה: הואיל ולא רצה לבא אצלי, אלך אני אצלם, אולי יתבישו ויחזרו בהם. שנאמר: ויקם משה וילך אל דתן ואבירים. ויחור למשה מאד, נצטער להבא, למה? שאדם הדן עם חברו ומתוכח עמו ומשיבו יש שם נחת רוח, ואם אינו משיבו הרי הוא מצטער צער גדול. אל תפן אל מנחתם, אל תקבלם בתשובה". ופירוש חזקוני מדגיש את דבריהם "לא נעלה" ומסביר: "מה שקלל משה לדתן ואבירים היינו טעמא שכששלח משה לקרוא להם אמרו לא נעלה לא היתה כוננתם לחזור בהם". ועדיין, למה "אל תקבלם בתשובה"? האם דתן ואבירים כמו פרעה?

רש"י במדבר טז טו – מנחתם היא הקטורת

אל תפן אל מנחתם - לפי פשוטו הקטורת שהם מקריבים לפניך מחר, אל תפן אליהם. והמדרש אומר: יודע אני שיש להם חלק בתמידי צבור, אף חלקם לא יקובל לפניך לרצון, תניחנו האש ולא תאכלנו.⁷

אבן עזרא במדבר טז טו – המנחה מגינה גם על הרשעים

ויחר זה הדבור.⁸ כבר פירשתי, כי העולה והמנחה מארכת האף על הרשעים. ודתן ואבירם היו אנשים גדולים והקריבו מנחה קודם זה המעשה. וזה טעם "אל תפן אל מנחתם", ופנה אלי, כי לא נשאתי חמור אחד מהם.⁹

רמב"ן במדבר טז טו – לא לקרבן ולא לתפילה

... ואינו נכון בעיני שיהיה על הקטורת, לפי שעל דתן ואבירם הוא אומר כן שחרה לו על דבריהם. והם לא היו בתוך העדה הנועדים להקטיר קטורת.¹¹ אבל פשוטו, כי בעבור שהיו אלה רוצים בכהונה להקריב קרבן, אמר משה "אל תפן אל מנחתם" - אל תפן אל קרבן שיקריבו לפניך ואל תפילה שיתפללו לך. כי כל הקרבנות גם התפילה יקראו מנחה בכתוב. וגם אמר אונקלוס קרבנחון, איזה דבר שיקריבו לפניך.¹²

רבי בח"י בן אשר במדבר טז טו – קרבנות הנשיאים וזכותם

... על כן נראה לי לומר כי "מנחתם" יחזור לנשיאים, על הקרבן שהקריבו בחנוכת המזבח, כל אחד מהם קערה ומזרק שניהם מלאים סולת בלולה בשמן למנחה, וזה טעם "מנחתם". ומשה לא חשש שיתפלל על דתן ואבירם שלא היו עיקר ולא נודע להם זכות, ועוד כי מעת שאמרו "לא נעלה" ידע בהם כי פיהם הכשילם והיו אבודים בעיניו. אך התפלל על הנשיאים שהיו עיקר החמשים ומאתים ומכללם ואירע להם זכות גדול ביום החנוכה, הוצרך להתפלל שלא תעמוד להם זכות אותו קרבן ושיכלו בעונשם.¹³

⁷ רש"י מזכיר את המדרש לעיל, אך מציע פירוש משלו ש"מנחתם" היא הקרבת הקטורת של קרח ועדתו! וזה עפ"י רש"י "פשוטו" של הפסוק! הכי? נראה שהצעה זו להסבר מהו "מנחתם" נובעת מאופן קריאת פסוקים יד-טז בפרק טז. ראו פסוקים אלה במקור: "(יד) אף לא אל ארץ זבת חלב ודבש הביאתנו ותתן לנו נחלת שדה וכרם העיני האנשים ההם תנקר לא נעלה: (טו) ויחר למשה מאד ויאמר אל ה' אל תפן אל מנחתם לא חמור אחד מהם נשאתי ולא הרעתי את אחד מהם: (טז) ויאמר משה אל קרח אתה וכל עדתך היו לפני ה' אתה והם ואהרן מחר". פסוק טו עומד בתווך בין פסוק יד ששייך לעימות עם דתן ואבירם ובין פסוק טז בו חוזר המקרא לקרח ועדתו - ומשרת ומחבר את שניהם. באופן זה, טענת משה "לא חמור אחד מהם נשאתי" מופנית גם לקרח ועדתו ולכאורה "רק" מבקשים כהונה וקדושה. כבר העיר מי שהעיר שמשו עצמו אומר בפרשת בהעלותך "מי יתן כל עם ה' נביאים" ולכאורה זה מה שטוען קרח "כי כל העדה קדושים" (ראו דברינו [כולם קדושים](#) בפרט אבן עזרא שם על החלפת הבכורות בבני לוי). ולפיכך אולי צריך משה לבקש מהקב"ה שלא ייפן אל הקטורת של קרח ועדתו שאיננה לשם שמים אלא לשם מחלוקת וקנטור. טענת קרח: "ומדוע תתנשא על קהל ה'" מגלה את כוונתו האמיתית ומחברת אותו עם דברי דתן ואבירם "כי תשתרר עלינו גם השתרר". ראו פירוש בכור שור שצויד כמו רבים וטובים בעקבות רש"י ש"מנחתם" היא הקטורת ואומר: "ואמר אל תפן אל מנחתם - הקטורת שיקטירו לפניך, כי קטורת תועבה היא, כי דובר שקרים לא יכון לנגד עיניך כי מעולם לא נהגתי עליהם שררה".

⁸ היינו הדברים הקשים שדתן ואבירם העלילו על משה.

⁹ אבן עזרא מציע שדתן ואבירם הקדימו להקריב מנחה לפני שיצאו במחלוקת (מחלים פני גבוה בקרבנות לפני שיוצאים בריב, מוכר?). ראו פירוש רבי בח"י בן אשר שנראה צועד בעקבות אבן עזרא ואומר: "אל תפן אל מנחתם. ידוע כי העולה והמנחה נותנת אריכות אף על הרשעים, ועל כן התפלל שלא יאריך להם אלא שיענישם מיד". בפסוק הכתובים יש כאן חידוש גדול שדתן ואבירם (אולי גם קרח) מיהרו להקריב קרבן לפני העימות עם משה, מעשה שלא נזכר במקרא. אבל בהיבט אריכות האף, פירושים אלה מתחברים יפה לדרשה בגמרא סנהדרין קיא ע"א: "כשעלה משה למרום מצאו להקדוש ברוך הוא שיושב וכותב ארץ אפים. אמר לפניו: ריבנו של עולם, ארץ אפים לצדיקים? - אמר לו: אף לרשעים. אמר ליה: רשעים יאבדו. - אמר ליה: השתא חזית מאי דמבעי לך. כשחטאו ישראל אמר לו: לא כך אמרת לי, ארץ אפים לצדיקים?". בחטא העגל ובמרגלים נזקק משה למידת ארץ אפים לכולם, גם (אולי בפרט) לרשעים כפי שלמדו הקב"ה. החשש של משה מהמנחה שהקריבו דתן ואבירם (אולי גם קרח) הוא אמיתי, עד שהוא נזקק לפנות לקב"ה שלא ישעה למנחתם (בדומה לקין שאל מנחתו לא שעה הקב"ה, בראשית ד ה) ומבקש "פנה אלי".

¹⁰ לאחר שהוא מביא את פירוש רש"י הנ"ל, דוחה רמב"ן פירוש זה ומציע את שלו.

¹¹ ראו הערה 7 לעיל על מעמד פסוק טו בתווך בין יד שלפניו וטז שאחרי. רמב"ן לא מקבל גישה זו ומבין שפסוק טו שייך לפסוק יד שלפניו, היינו לעימות עם דתן ואבירם, ובפסוק טז עושה המקרא תפנית חדשה לקרח ועדתו (שהם שתי מחלוקות שונות שמתנהלות במקביל אך בנפרד).

¹² רמב"ן לא מקבל את הצעת רש"י שמדובר בקטורת (ואין חיבור עם קרח ועדתו כאן) וגם לא את הצעת אבן עזרא שכבר הקריבו דתן ואבירם מנחה. "מנחתם" עפ"י רמב"ן היא מה שעשויים דתן ואבירם להקריב בעתיד: "אל תפן אל קרבן שיקריבו לפניך ואל תפילה שיתפללו לך" (קודם יוצאים בריב ואח"כ רצים לחלות פני גבוה, גם זה מוכר?). הקטע בדבריו של רמב"ן "שהיו אלה רוצים כהונה להקריב קרבן" הוא חידוש מעניין שגם דתן ואבירם בקשו כהונה ולא רק קורח ועדתו עליהם אומר משה "ובקשתם גם כהונה". וממנחה-קרבן זה חושש משה! רמב"ן לא חוזר למדרש בו פתחנו שמשה מבקש שלא יהיה להם חלק בקרבן התמידי המשותף לכלל העם, אלא מדובר בקרבן יחיד - ראו פירוש העמק דבר על הפסוק שמסביר עפ"י הגמרא חגיגה ו ע"ב, שלאחר חטא המרגלים פסק קרבן התמידי, בדברינו [עולת תמיד](#) בפרשת תצוה. מקרבן יחיד זה חושש משה, ומתפילה שיתפללו דתן ואבירם! לצד זה, יש לשים לב למוטיב התפילה שרמב"ן מציג כאן לצד הקרבן. רש"י משלב את המנחה עם הקטורת, רמב"ן משלב את המנחה עם התפילה (תפילת מנחה!) ובעל ספר תהלים משלב את שלושתם בפרק קמא פסוק ב: "תפון תפילתי קטרת לפניך משאת פני מנחת ערב".

¹³ בקטע שהשמטנו מדגיש רבי בח"י את עניין אריכות האף גם לרשעים (מצוטט בהערה 9 לעיל), אבל בה בעת פוסל את הרעיון שמשו פוחד מפני איזו שהיא זכות שתעמוד לדתן ואבירם. הצעתו היא ש"מנחתם" הם קרבנות הנשיאים שמתוארים בפרוטרוט בפרשת

ספורנו במדבר טז טו – בין אדם לחברו

אל תפן אל מנחתם. אל תפן אל שום מין קרבן שיקריבו לכפר עליהם על הפך "ירח מנחה" (שמואל - א כו יט).¹⁴ וזה, כי איני מוחל על עלבוני ואין למחול להם בלעדי זה. כאמרם: "עונות שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה חברו" (יומא פה ב במשנה). וכן ירמיהו (יח כ-כג) אמר: "כי קרו שוֹחָה לְנַפְשִׁי זָכֹר עֲמָדִי לְפָנֶיךָ לְדַבֵּר עֲלֵיהֶם טוֹבָה לְהָשִׁיב אֶת חַמְתְּךָ מֵהֶם ... אֶל תִּכְפֹּר עַל עֲוֹנָם וְחַטָּאתָם מִלִּפְנֵיךָ אֶל תִּמְחִי".¹⁵

רש"י הירש במדבר פרק טז – שותפים עם כלל האומה

נראה לנו שיש להבין כך את המנחה האמורה כאן: קרח ומאתיים וחמשים האיש התקוממו במישרין כנגד ה', שהרי חלקו על עבודת הקרבנות שבמקדש הנעשית על ידי אהרן במצות ה'. ביהירות ליבם פרשו מאותה עבודת הקרבנות שיש בה באמת משום כניעה לה', ובגאווה היו מוכנים להקריב לה' קטורת מליבם. דתן ואבירם לא השתתפו בצד זה של המרד, הנוגע לענייני כהונה. הם לא חטאו ב"מנחתם". הם עמדו במנחתם על היסוד המשותף לכלל האומה; במנחתם המסמלת את כניעתם לה' הם היו קשורים כחלכה לקרבן הציבור של האומה במקדש. הם לא ביקשו ליטול כהונה לעצמם ולעשות מעשה כהן.¹⁶

דברים רבה (ליברמן) פרשת ואתחנן – ההתחשבות עם משה

"רב לך" (דברים ג כו),¹⁷ א"ל הקב"ה: משה, גומל גומלין אנא, מה דעבדת מתעביד לך.¹⁸ אתה אמרת: "רב לך בני לוי" (במדבר טז ז), אף אנא אמרית: "רב לך". אתה אמרת: "אל תפן אל מנחתם" (במדבר טז טו), אף אנא אמרית: "אל תוסף דבר אלי עוד" (דברים ג כו).¹⁹

נשא. בכלל מאתיים וחמשים "נשיאי עדה קראי מועד אנשי שם" שהצטרפו אל קרח נמצאים כל נשיאי השבטים! ראו פירוש אבן עזרא בשם "מדקדק" שכבר עמד על כך: "כי נשיאי עדה הם הנשיאים העומדים על הפקודים", וכך גם בפירוש דעת זקנים מבעלי התוספות. מעבר לפתרון של "מנחתם", נראה שיש בפירוש זה תזכורת חשובה לכך שקרח דתן ואבירם אינם לבדם. מצטרפים אליהם מספר נכבד של אנשים נכבדים וחשובים: "מיוחדים שבעדה, שהיו יודעים לעבר שנים" (סנהדרין קי ע"א), "קראי מועד - שהיו נקראים אל אה מועד. אנשי שם - קודם צאתם ממצרים ... נשיאי עדה הם הנשיאים העומדים על הפקודים" (אבן עזרא). ראו עוד במפרשים כגון: רשב"ם, חזקוני, ור' פלטיאל שמציע שאלה היו שרי האלפים והמאות שמונו בפרשת יתרו (רש"י ורמב"ן שותקים). מול חבורה נכבדה שכזו קשה למשה לעמוד ולא חשובה מהי בדיוק "מנחתם". אולי היא עצם נוכחותם.

¹⁴ דברי דוד לשאול כשזה רודף אחריו במדבר זיף. ראו הפסוק המורחב שם: "אם ה' הִסִּיתָךָ בִּי יִרַח מִנְחָה וְאִם בְּנִי הָאָדָם אֲרֹוֹרִים הֵם לִפְנֵי ה' וְכו'". (ראו הביקורת על דברים קשים אלה של דוד בגמרא ברכות סב ע"ב). כאן זה ההפך, מסביר ספורנו. כאן אין לקב"ה להריח מנחה.

¹⁵ פירוש ספורנו אינו מתעכב להסביר מהי בדיוק "מנחתם", נראה שבנקודה זו הוא מצטרף לפירוש רמב"ן (אולי גם אבן עזרא). עיקר חידושו הוא הכנסת ההיבט של עוונות שבין אדם למקום מול עוונות שבין אדם לחבירו. שום מנחה וקרבן (וגם תפילה) לקב"ה לא יועילו. דתן ואבירם פגעו בי אישית, אומר משה. זה חשבון ביני ובינם. ועדיין תמוה שמושה צריך לפנות לקב"ה בבקשה כזו! וכי הקב"ה לא יודע את המשנה ביומא? נראה שהכוונה היא שהפגיעה במשה הייתה כפולה. ערעור על מעשיו שפעל בשם הקב"ה כשליחו וכמנהיג שמונה על ידו, הוא אולי כן עניין לקב"ה. כמו שמושה אומר לקרח, במדבר טז יא: "לָכֵן אֶתָּה וְכָל עֲדֶתְךָ הַנֹּעֲדִים עַל ה' וְאֶהְרֹן מֶה הוּא כִּי תִלְוּנוּ עָלֵינוּ". בערעור על ההנהגה יש גם "בין אדם למקום". (ראו גם איך הקב"ה כן מתערב כאשר אהרן ומרים מליצים על משה בפרשת האשה הכושית). אבל אצל דתן ואבירם, אולי בניגוד לקרח, החשבון היה אישי (עפ"י חז"ל החשבון ביניהם התחיל עוד במצרים בפרשת האנשים הניצים). אם כך, הדרישה של משה שלא יהיה להם חלק בקרבנות הציבור לא מוצדקת, אך בקשתו שהקב"ה לא יקבלם בתשובה אולי דווקא כן. יש פנים לכאן ולכאן ואין להקשות מפרשנות אחת לשנייה.

¹⁶ אז מה בכל זאת היא "מנחתם" של דתן ואבירם שמושה מבקש מהקב"ה שלא ייפן אליה? מה חטאם? בכך שזלזלו בשליחות משה וביזו אותו, כפי שממשיך הרב הירש לפרש שם: "הציגו את משה כבדאי המרמה את עמו בלא מצפון ... האשימו אותו ברדיפת שררה ובאלימות גסה ... כל שליחותו של משה היתה בעיניהם רמאות גסה ... כפרו בעובדה שהוא נשלח ביד ה' ... אין משמעות לעדות שניתנה למשה על התורה שנתגלתה לו וכו'". ראו שם במקור את דבריו הנמלצים. סוף דבר, עם עבודת הקרבנות כריטואל דתי לא היה לדתן ואבירם שום בעיה. הם יביאו את "מנחתם" כדת וכדון ולא יערערו רשמית על הכהונה. לאיזו "מנחה" מבקש משה שהקב"ה לא יפנה? לזו שנלווה לה יחס שלילי ומתירס כנגד כל בסיס שליחותו של משה ותוקף התורה. ומסיים שם רש"י שאולי לזה מתכוון המדרש בו פתחנו: "כך אמר משה לפני הקב"ה: ריבונו של עולם יודע אני שיש לאלו חלק באותה מנחה שהקריבו שנאמר מלבד עולת התמיד ומנחתה, והיתה של כל ישראל קריבה, הואיל ופירשו אלו מבניך אל תסתכל בחלקם, תניחנו האש ואל תאכלנה".

¹⁷ ראו הפסוק בתחילת פרשת ואתחנן בסירוב הקב"ה לתחנוני משה: "וַיִּתְּעֶבֶר ה' בִּי לְמַעַנְכֶם וְלֹא שָׁמַע אֵלַי וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי רַב לָךְ אֶל תוֹסֵף דְּבַר אֵלַי עוֹד בְּדַבְרִי הַזֶּה".

¹⁸ מה שעשית – עושים לך. אני גומל לאדם כגמולו, אומר הקב"ה למשה, מידה כנגד מידה.

¹⁹ ובהמשך המדרש שם משה ממשיך לטעון שכל מה שעשה, עשה בשביל בני ישראל, גם כאשר כעס עליהם בחטא מי מריבה ואמר: "שמעו נא המורים" אבל הקב"ה לא נענה לתחנוניו. או אז משה מבקש שלפחות יכתב בתורה מה היה חטאו ומדוע לא נכנס לארץ ואומר: "הואיל וגזרת עלי שלא אכנס לארץ, כתוב חטיי של למה אני מת. שלא יהו אומרים הרבה עונות היו ביד משה בשביל כך נאזר עליו שלא יכנס לארץ". והמשל שם ובמקבילה במדרש במדבר רבה יט יא על שתי הנשים שאחת קלקלה (זינתה) ואחת אכלה או סחרה בפירות שביעית. כבר הרחבנו לדון בנושא זה בדברינו **"יכתב עוונות"** בפרשת חוקת וכן **"כי לא תעבור את הירדן הזה"** בפרשת ואתחנן. מה שחשוב לעניינינו הפעם היא השפיטה לחומרה של דברי משה "אל תפן אל מנחתם". אתה משה אמרת כן על דתן ואבירם (ולדעות שראינו לעיל גם על קר ועדתו), אל תפנה אלי כעת בבקשה לשנות את הגזירה ולהיכנס לארץ. מידה כנגד מידה. כנגד כל המדרשים וההסברים שראינו לעיל, ממדרשי רבה ותנחומא על הפרשה, דרך פרשני המקרא, עומד מדרש זה וטוען שמושה לא נהג כשורה כשאמר: "אל תפן אל מנחתם". בפרט המדרשים שמושה מבקש שלא יקבלו את החולקים עליו בתשובה, ובפרט

אבן עזרא במדבר טז יד – איפה ארץ זבת חלב ודבש?

"אף לא אל ארץ זבת חלב ודבש הביאותנו". והטעם - שהוצאתנו ממקום טוב, ואילו הביאותנו למקום טוב כמוהו, ונתת לנו שדה וכרם כאשר היה לנו במצרים ותבקש שררה, היינו סובלים. רק הסירותנו ממקום טוב משדותינו וכרמנו,²⁰ ולא הביאותנו אל מקום כמוהו ולמה תבקש שררה?²¹

שבת שלום וקייץ טוב

מחלקי המים

לשיטת ספורנו שכל העניין היה בין אדם לחבירו ואין לקב"ה מה להתערב כאן. הקב"ה זוכר את אמירת משה "אל תפן אל מנחתם" ובא איתנו חשבון כשרצה להיכנס לארץ. ואולי אין כאן סתירה. משה, אבי השיטה "יקוב הדין את ההר" ופלוס האמת מעל לכל, צדק כששפט לחומרה את דתן ואבירם, אך בלתי נמנע שבמידה זו גם הוא יישפט. זה מחיר הנהגה אמיצה.

²⁰ העבר תמיד נראה זוהר, גם עבר של עבד שחייו נמדרו בעבודת פרך! אפשרות אחרת, ראו פירוש רמב"ן על הפסוק, במדבר יא ה: "זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם את הקשאים ואת האבטחים ואת החציר ואת הבצלים ואת השומים".

²¹ למרות שאיננו יודעים אל נכון מתי במהלך שנות הנדודים במדבר אירעה מחלוקת קרח, דתן ואבירם, סמיכות פרשתנו לפרשת המרגלים אומרת דרשני. דברי דתן ואבירם: "אף לא אלארץ זבת חלב ודבש הביאתנו ותתן לנו נחלת שדה וכרם העיני האנשים הים תנקר לא נעלה" היו התגרות קשה במשה שמספר פעמים מבטיח לעם, בשם ה', שהוא עתיד לעלות לארץ זבת חלב ודבש (שמות ג ח, ג יז) והדהוד של דברי המרגלים (במדבר יג כז, יד ח). ראו גם רמב"ן במדבר טז א: " ... והנה ישראל בהיותם במדבר סיני לא אירע להם שום רעה ... ואילו היה אדם מורד על משה בזמן ההוא, היה העם סוקלים אותו ... אבל בבואם אל מדבר פארן ונשרפו באש תבערה ומתו בקברות התאוה רבים, וכאשר חטאו במרגלים לא התפלל משה עליהם ולא בטלה הגזרה מהם ומתו נשיאי כל השבטים במגפה לפני ה', ונגזר על כל העם שיתמו במדבר ושם ימותו. אז היתה נפש כל העם מרה והיו אומרים בלבם כי יבואו להם בדברי משה תקלות. ואז מצא קרח מקום לחלוק על מעשיו וחשב כי ישמעו אליו העם". האם לפיכך משה מעז לפנות לקב"ה בדרישה כה חזקה שלא לפנות למנחתם ואף לא לקבלם בתשובה? אולי יש בפניה בוטה זו גם משום טרוניה כלפי שמיא שהרי בשליחות הקב"ה באה ההבטחה לארץ זבת חלב ודבש!!